

การจัดการอุตสาหกรรมกาแฟด้วยโซ่อุปทานในประเทศไทย : กรณีศึกษา กาแฟบ้านป๊อก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่*

INDUSTRIAL MANAGEMENT OF THAILAND'S COFFEE SECTOR THROUGH SUPPLY CHAIN INTEGRATION: A CASE STUDY OF BAN POK COFFEE IN MAE CHAEM DISTRICT CHIANG MAI

สุดารัตน์ ทิพนานนท์¹, โสรจ ทองประคัม² และ เกสร ลีละวิวัฒน์³

Sudarat Thippananon¹, Soraj Thongpracum² and Kedsara Leelaviwath³

¹⁻³วิทยาลัยนอร์ทเทิร์น

¹⁻³Northern College, Thailand

Corresponding Author's Email: Sudarat.tip@northern.ac.th

วันที่รับบทความ : 8 พฤศจิกายน 2568; วันที่แก้ไขบทความ 15 มีนาคม 2569; วันที่ตอบรับบทความ : 17 มีนาคม 2569

Received 8 November 2025; Revised 15 March 2026; Accepted 17 March 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ 1) วิเคราะห์การเพิ่มคุณภาพ กาแฟ อาราบิก้าและผลตอบแทนจากการผลิตเมล็ดกาแฟ โดยเน้นกระบวนการหลังการเก็บเกี่ยว 2) การวิเคราะห์โซ่อุปทานของสายการผลิตเมล็ดกาแฟสู่การแปรรูปเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และแนวทางการพัฒนาการจัดการระบบการผลิตให้ใช้วัสดุและอุปกรณ์ให้เกิดประโยชน์สูงสุด 3) เพื่อเสนอแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการโซ่อุปทานของวิสาหกิจชุมชน “กาแฟชุมชนบ้านป๊อก” อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน เก็บข้อมูลกับเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟชุมชนบ้านป๊อก จำนวน 26 และนักวิชาการเกษตรอำเภอแม่ออน

Citation:

* สุดารัตน์ ทิพนานนท์, โสรจ ทองประคัม และ เกสร ลีละวิวัฒน์. (2569). การจัดการอุตสาหกรรมกาแฟด้วยโซ่อุปทานในประเทศไทย : กรณีศึกษากาแฟบ้านป๊อก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่.

วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 4(3), 732-744.

Sudarat Thippananon, Soraj Thongpracum and Kedsara Leelaviwath. (2026). Industrial Management Of Thailand's Coffee Sector Through Supply Chain Integration: A Case Study Of Ban Pok Coffee In Mae Chaem District Chiang Mai. Modern Academic Development and Promotion Journal, 4(3), 732-744.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

โครงการหลวงตีนตก พัฒนาการชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านกาแฟ (Q Grader) ในประเทศไทยและสมาคมกาแฟพิเศษ (Specialty Coffee Association: SCA) ของอเมริกา รวมจำนวนทั้งสิ้น 5 ราย วิเคราะห์ข้อมูลโดยสอบถามและแบบสัมภาษณ์

ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนมีศักยภาพด้านการผลิตกาแฟ แต่ยังขาดการเพิ่มมูลค่าผลผลิตผ่านการแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์ในช่วงกลางน้ำและปลายน้ำ รวมทั้งจำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพเมล็ดกาแฟด้วยกระบวนการ Grading ตามมาตรฐาน SCA เพื่อยกระดับสู่ตลาด Specialty Coffee โครงการจึงจัดกิจกรรมอบรมและพัฒนาทักษะผู้ประกอบการตลอดห่วงโซ่อุปทาน 5 ขั้นตอน ได้แก่ การจัดแปลงปลูกกาแฟได้เริ่มเงา การรวบรวมผลสุก การแปรรูปกาแฟกะลา การคั่วกาแฟ และการตลาด พร้อมแนวทางเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการโซ่อุปทาน โดยครอบคลุมการบริหารต้นน้ำโดยเกษตรกร กลางน้ำโดยวิสาหกิจชุมชนและโรงคั่ว ปลายน้ำโดยผู้จำหน่ายและร้านกาแฟ การมีส่วนร่วมของเกษตรกร และการลดต้นทุนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต

คำสำคัญ: อุตสาหกรรมกาแฟ, โซ่อุปทาน, การจัดการอุตสาหกรรม

Abstract

This research aims to: (1) analyze the improvement of Arabica coffee quality and the returns from coffee bean production, with a focus on post-harvest processes; (2) examine the supply chain of coffee bean production and processing to enhance efficiency and propose guidelines for improving production management systems to maximize the use of materials and equipment; and (3) propose approaches to enhance supply chain management efficiency for the Ban Pok Community Coffee Enterprise in Mae On District, Chiang Mai Province. This study employed a mixed-methods research design. Data were collected from 26 coffee farmers in Ban Pok community and five key informants, including an agricultural academic from Mae On District, representatives from the Teen Tok Royal Project, community development officers, coffee experts (Q Graders) in Thailand, and members of the Specialty Coffee Association (SCA) of

the United States. Data were analyzed using questionnaires and interview methods.

The supply chain analysis of Ban Pok coffee indicates that the community has strong potential in coffee production, but value addition through processing and product development in the midstream and downstream stages remains limited. Improving coffee bean quality through grading based on Specialty Coffee Association (SCA) standards is necessary to enter the specialty coffee market. The project therefore developed training across five stages of the supply chain and proposed strategies to enhance supply chain efficiency, emphasizing farmer participation and cost reduction.

Keywords: Coffee Sector, Industrial Management, Supply Chain

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยสามารถผลิตกาแฟได้เป็นอันดับที่ 3 ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รองจากประเทศเวียดนามและอินโดนีเซีย และเป็นอันดับ 19 ของโลก โดยมีการปลูกกาแฟ 2 สายพันธุ์ ได้แก่ พันธุ์โรบัสต้าและอาราบิก้า เมื่อพิจารณาพื้นที่การปลูกกาแฟในประเทศไทย พบว่า ในปี พ.ศ. 2565 ประเทศไทยมีพื้นที่ในการเพาะปลูกกาแฟทั้งสิ้น 281,092 ไร่ แต่ให้ผลผลิตเพียง 259,449 ไร่ โดยพื้นที่เพาะปลูกกาแฟส่วนใหญ่อยู่ในภาคใต้คิดเป็นร้อยละ 73.56 ของพื้นที่ปลูกกาแฟทั้งหมด ส่วนภาคเหนือมีพื้นที่ปลูกกาแฟทั้งหมด 72,570 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 25.82 ของพื้นที่ปลูกกาแฟทั้งหมด แต่เมื่อพิจารณาผลผลิตต่อเนื้อที่ให้ผลผลิตจะพบว่า ภาคเหนือมีผลผลิตต่อเนื้อที่ให้ผล 151 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งมีจำนวนมากกว่าภาคใต้ที่มีผลผลิตต่อเนื้อที่ให้ผลเพียง 145 กิโลกรัมต่อไร่ และมีผลผลิตต่อไร่มากที่สุด เมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย แสดงให้เห็นว่าภาคเหนือเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงในการปลูกกาแฟ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลการผลิตกาแฟ ปี 2565 ภาคเหนือ

จังหวัด	เนื้อที่ เพาะปลูก(ไร่)	เนื้อที่เก็บ เกี่ยว(ไร่)	ผลผลิต(ตัน)	ผลผลิต/เนื้อที่เก็บ เกี่ยว (ก.ก.)
เชียงราย	53,891	41,436	3,197	77.16
เชียงใหม่	32,688	32,688	3,790	115.94
น่าน	12,572	10,846	682	62.88
แม่ฮ่องสอน	8,888	5,622	660	117.4
ลำปาง	7,202	4,568	402	88
ตาก	5,707	3,629	358	98.65

จังหวัดเชียงรายมีพื้นที่ปลูกกาแฟมากที่สุดในภาคเหนือ จำนวน 53,891 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดเชียงใหม่ 32,688 ไร่ จังหวัดน่าน 12,572 ไร่ และจังหวัดแม่ฮ่องสอน 8,888 ไร่ แต่จังหวัดเชียงใหม่มีผลผลิตต่อไร่และมูลค่าสูงสุด แสดงถึงศักยภาพในการปลูกกาแฟคุณภาพดี พื้นที่สำคัญคืออำเภอแม่ออน โดยเฉพาะบ้านป๊อก บ้านแม่ลาย บ้านแม่กำปอง และบ้านแม่วาง ซึ่งมีสภาพภูมิประเทศเหมาะสมต่อการปลูกกาแฟอาราบิก้า กาแฟชุมชนบ้านป๊อกเป็นตัวอย่างของการรวมกลุ่มเกษตรกรที่พัฒนาการผลิตและการตลาดผ่านการจัดการห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ครอบคลุมเกษตรกร วิสาหกิจ โรงคั่ว และร้านอาหาร การบริหารดังกล่าวช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ลดต้นทุน และยกระดับคุณภาพกาแฟ ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนและสร้างความสามารถในการแข่งขันในตลาดกาแฟไทย (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2565)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์การเพิ่มคุณภาพกาแฟอาราบิก้าและผลตอบแทนจากการผลิตเมล็ดกาแฟ โดยเน้นกระบวนการหลังการเก็บเกี่ยว
2. การวิเคราะห์โซ่อุปทานของสายการผลิตเมล็ดกาแฟสู่การแปรรูปเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและแนวทางการพัฒนาการจัดการระบบการผลิตให้ใช้วัสดุและอุปกรณ์ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3. เพื่อเสนอแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการโซ่อุปทานของวิสาหกิจชุมชน “กาแฟชุมชนบ้านป๊อก” อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

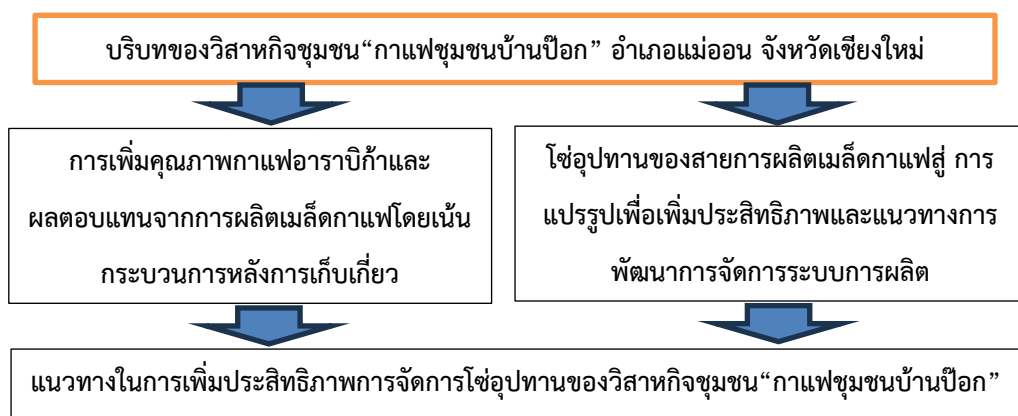
การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดการจัดการโซ่อุปทาน (Supply Chain Management: SCM) เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการบริหารจัดการกระบวนการทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและส่งมอบสินค้าและบริการ ตั้งแต่การจัดหาวัตถุดิบ การผลิต การขนส่ง การจัดเก็บ ไปจนถึงการส่งมอบถึงผู้บริโภคปลายทาง โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ลดต้นทุน และสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้า Lourenço & Ravetti (2025) ให้คำนิยามว่า “การจัดการโซ่อุปทาน คือ การออกแบบและบริหารจัดการกระบวนการทั้งหมดในโซ่อุปทาน เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยครอบคลุมการไหลของวัตถุดิบ ข้อมูล และการเงินจากผู้ขายวัตถุดิบ ผ่านองค์กรต่าง ๆ ไปยังผู้บริโภค” ซึ่งแนวคิดนี้เน้นการประสานงานระหว่างองค์กรและพันธมิตรในโซ่อุปทาน เพื่อสร้างความร่วมมือและเพิ่มคุณภาพของสินค้าและบริการ

การจัดการโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมกาแฟของประเทศไทยมีความสำคัญต่อการเพิ่มประสิทธิภาพ การผลิตและการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตกาแฟ โดยเฉพาะในพื้นที่สูงที่เหมาะสมต่อการปลูกกาแฟอาราบิก้า กระบวนการโซ่อุปทานกาแฟสามารถแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1) การปลูกและดูแลต้นกาแฟ 2) การเก็บเกี่ยวผลผลิต 3) การแปรรูปเมล็ดกาแฟ 4) การคั่วกาแฟ และ 5) การตลาดและการจัดจำหน่าย ซึ่งแต่ละขั้นตอนต้องอาศัยการจัดการที่มีประสิทธิภาพและการบูรณาการองค์ความรู้ด้านโลจิสติกส์และเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มคุณภาพและลดต้นทุนการผลิต

กรวิทย์ ฟ้าคง และ สมรรถชัย แยมสอาด (2564) ระบุว่า การจัดการโซ่อุปทานกาแฟในพื้นที่สูงของไทยควรเน้นการพัฒนาคุณภาพผลผลิต การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ผลิต ผู้แปรรูปและผู้ประกอบการ รวมถึงการใช้มาตรฐานสากล เช่น Specialty Coffee Association (SCA) เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ให้สามารถแข่งขันในตลาดอาเซียนและตลาดโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการในอุตสาหกรรมกาแฟจึงไม่ใช่เพียงการผลิตเท่านั้น แต่ต้องครอบคลุมการวางแผน การจัดการข้อมูล การพัฒนาทักษะ และการสร้างมูลค่าเพิ่มในทุกขั้นตอนของโซ่อุปทาน

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป็นเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟชุมชนบ้านป๊อก จำนวน 26 ราย ซึ่งในงานวิจัยนี้ใช้ประชากรทั้งหมดเป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 26 ราย และ นักวิชาการเกษตรอำเภอแม่ฮอน โครงการหลวงตีนตก พัฒนาการชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านกาแฟ (Q Grader) ในประเทศไทย และ สมาคมกาแฟพิเศษ (Specialty Coffee Association: SCA) ของอเมริกา รวมจำนวนทั้งสิ้น 5 ราย

2. ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) แบบสัมภาษณ์ บริบททั่วไปของผู้ปลูกกาแฟ โดยเป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างของกลุ่ม เป้าหมาย ซึ่งได้มีโครงสร้างคำถามได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปลักษณะเฉพาะบุคคล ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกกาแฟ และปัญหาด้านต่าง ๆ

2) การสนทนากลุ่ม

3. ด้านการเก็บข้อมูล

นักวิจัยได้ประชุมชี้แจงการดำเนินงานวิจัย และเก็บรวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย จากกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการแบบเจาะจงขอความร่วมมือจากกลุ่ม

ตัวอย่างที่ทางผู้วิจัยขอเรียนเชิญเป็นนักวิจัยร่วม ร่วมดำเนินงานวิจัยร่วมกัน โดยการสัมภาษณ์จากการสนทนากลุ่ม

4. ด้านสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1) ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) สถิติพื้นฐานการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ผู้วิจัยนำมาใช้เพื่อการอธิบายถึงคุณสมบัติหรือลักษณะของการแจกแจงข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สำหรับกำหนดการวัดเป็น การหาค่าเฉลี่ยร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) จะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการแยกแยะให้เป็นหมวดหมู่และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูล โดยใช้เทคนิคเดลฟายตามกรอบแนวคิดที่ตั้งไว้ในลักษณะบูรณาการ ในประเด็นเนื้อหาต่าง ๆ

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกชา-กาแฟคุณภาพบ้านป๊อก

ชุมชนบ้านป๊อก หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยแก้ว ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสูงมากที่สุดจากระดับน้ำทะเล 1,200-1,572 เมตร มีความเหมาะสมและทำให้กาแฟมีรสชาติที่ดี และเป็นพื้นที่ปลูกกาแฟของตำบลห้วยแก้ว จำนวนมากกว่า 300 ไร่ มีสมาชิก 26 ราย และพื้นที่ปลูกกาแฟในพื้นที่ที่มีศักยภาพ ในการผลิตเป็นลำดับรองลงมา แต่มีความโดดเด่นในเรื่องของการท่องเที่ยววิถีชุมชน คือ ชุมชนบ้านแม่กำปอง ชุมชนบ้านแม่ลาย และชุมชนบ้านแม่ฮ่อง อำเภอม่อนแจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวนชุมชนละ 4 ราย เพื่อเป็นการขับเคลื่อนห่วงโซ่การผลิตจากผู้ผลิตสู่ผู้บริโภค คนในหมู่บ้านมีอาชีพคือการทำสวนเมี่ยง ปลูกกาแฟ ทำหมอนใบชา การเลี้ยงผึ้งโก้น ปลูกพืชผัก ทำไม้กวาด การท่องเที่ยว บางครัวเรือนปลูกไม้ดอกไม้ประดับ เพื่อจำหน่าย รายได้เฉลี่ย 27,188 บาท/คน/ปี ครัวเรือนมีการออม ร้อยละ 75.6 ของครัวเรือนทั้งหมด

2. ผลการวิเคราะห์การเพิ่มคุณภาพกาแฟอาราบิก้าและผลตอบแทนจากการผลิตเมล็ดกาแฟ

รายได้จากการปลูกกาแฟ (บาท/ปี) ของเกษตรกรและวิสาหกิจบ้านป๊อกที่ปลูกกาแฟในพื้นที่ปี 2564-2566 พบว่า พื้นที่ปลูกจริงสูงสุดจำนวน 20 ไร่ ได้ผลผลิตจำนวน 2,000 กิโลกรัม ต่ำสุด 4 ไร่ ได้ผลผลิตจำนวน 300 กิโลกรัม ค่าใช้จ่ายต่อการปลูกกาแฟ (บาท/ปี)

ของเกษตรกรและวิสาหกิจบ้านปอที่ปลูกกาแฟในพื้นที่ ส่วนใหญ่จะเป็นค่าซื้อเครื่องมือ อุปกรณ์ทางการเกษตร ค่าปุ๋ย ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าเก็บเกี่ยวผลผลิตกาแฟ และมีค่ากำจัดวัชพืช โดยมีค่าใช้จ่ายสูงสุดต่อปี จำนวนเงิน 54,000 บาท รายได้จากการปลูกกาแฟ (บาท/ปี) ของการเกษตรบ้านปอและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ พบว่าขายกะลา จำนวน 19 คน ซึ่งการขายได้เงินทั้งสิ้นสูงสุดสูงเป็นจำนวน 120,000 บาท และต่ำสุดจำนวนเงิน 800 บาท ส่วนการขายผลผลิตกาแฟเป็นผลสด (เชอรี่) จำนวน 11 คน ได้เงินสูงสุดเป็นจำนวนเงิน 20,000 บาท และต่ำสุดจำนวนเงิน 6,000 บาท

3. การวิเคราะห์โซ่อุปทานของกาแฟบ้านปอ

โซ่ที่ 1 กิจกรรมการจัดการแปลงปลูกกาแฟได้เริ่มเงา และแนวทางการจัดการแปลงปลูกกาแฟได้เริ่มเงาจากการสำรวจ ประเมินสถานการณ์การผลิตและการจัดการของเกษตรกรกลุ่มปลูกชา-กาแฟบ้านปอ ซึ่งผู้นำชุมชนตัวแทนเกษตรกร ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการเกษตรร่วมกันตรวจประเมินสภาพแปลงปลูก การจัดการแปลงปลูก และปัญหาการจัดการแปลงเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมตามคำแนะนำ เพื่อพัฒนาแปลงปลูกกาแฟดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ปัญหาและการแก้ไขการจัดการแปลง เพื่อการพัฒนาแปลงปลูกกาแฟ

รายการ	การดำเนินงาน
1. การตรวจประเมินสภาพแปลงปลูก	ผู้นำชุมชน นักวิจัย นักวิชาการร่วมกันประเมินสภาพรวมแปลงปลูก/สภาพปัญหาและสรุปแนวทางการดำเนินการดังนี้ 1.ตัดต้นให้มีระยะห่างที่เหมาะสม 2.ปรับระยะปลูกให้เหมาะสม 2*3 เมตร 3.การปลูกซ่อม ควรวางแผนปลูกใหม่ไม่ซ้ำที่เดิมลดปัญหาโรคแมลง
2. การตัดแต่งกิ่งต้นกาแฟในพื้นที่ได้เริ่มเงา (การทำสาวกาแฟ)	การให้ความรู้/เทคนิคการตัดแต่งกิ่ง ทรงพุ่ม ตามลักษณะของพื้นที่ปลูกได้เริ่มเงา
3. การกำจัดวัชพืช/ความสะอาดแปลงปลูก เพื่อป้องกันโรคแมลงสาเหตุ จากขาดแคลนแรงงาน และ ลักษณะพื้นที่สูง	ก่อนการไถสารบำรุงดิน จัดทำปฏิทินปฏิบัติงาน/กิจกรรมที่สอดคล้องกับการเจริญเติบโต และการจัดการดินและน้ำ
4. การจัดการองค์ความรู้ในการใช้สารเคมี	ให้ความรู้เรื่องการใช้สารเคมีและอันตรายจากการใช้สารเคมี
5. การจัดการดินและปุ๋ย	ตรวจคุณภาพดิน เพื่อการวิเคราะห์ความสมบูรณ์ของชุดดิน

6. การจัดการคัดเลือกพันธุ์ปลูกที่เหมาะสมกับดิน	ทดสอบแปลงปลูกโดยเปลี่ยนพันธุ์กาแฟปลูกในดินแต่ละแปลงที่เป็นแปลงตัวอย่างในแปลงเดิม สายพันธุ์เชียงใหม่ 80, เชียงราย 1 และเชียงราย 2
--	--

ไซท์ที่ 2 การรวบรวมกาแฟผลสุก ผลผลิตกาแฟเชอร์รี่ในช่วงฤดูกาลปกติเฉลี่ย 1,000–2,000 กิโลกรัมต่อไร่ จำหน่ายในราคาเฉลี่ย 22 บาทต่อกิโลกรัม ทำให้เกษตรกรมีรายได้ประมาณ 44,000 บาทต่อไร่ ส่วนกาแฟผลสุกเฉลี่ยกิโลกรัมละ 120 บาท สร้างรายได้รวม 48,000 บาทต่อไร่ ทั้งนี้ราคามีความผันผวนตามฤดูกาล โดยช่วงต้นฤดูราคาสูงสุดและลดลงตามคุณภาพผลผลิต ช่วงกลางและปลายฤดูราคาต่ำลงตามลำดับ เกษตรกรชุมชนบ้านป๊อกประสบปัญหาขาดแคลนแรงงาน เนื่องจากผู้ปลูกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและพื้นที่ปลูกอยู่บนภูเขาสูงลาดชัน ทำให้การดูแลรักษาไม่ทั่วถึง ส่งผลให้ผลผลิตลดลงและคุณภาพต่ำลง นอกจากนี้ยังประสบปัญหาพายุฝนทำให้ต้นกาแฟเสียหาย ในช่วงปี 2564–2566 พบว่าพื้นที่ปลูกสูงสุด 20 ไร่ ให้ผลผลิต 2,000 กิโลกรัม ขณะที่พื้นที่ต่ำสุด 4 ไร่ ให้ผลผลิตเพียง 300 กิโลกรัม สะท้อนข้อจำกัดด้านสภาพพื้นที่และการจัดการที่ยังไม่เต็มประสิทธิภาพ

รายได้จากการปลูกกาแฟ (บาท/ปี) ของการเกษตรบ้านป๊อกและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจพบว่าชายกะลา จำนวน 19 คน ซึ่งการขายได้เงินทั้งสิ้นสูงสุดสูงเป็นจำนวน 120,000 บาท และต่ำสุดจำนวนเงิน 800 บาท ส่วนการขายผลผลิตกาแฟเป็นผลสด(เชอร์รี่) จำนวน 11 คน ได้เงินสูงสุดเป็นจำนวนเงิน 20,000 บาท และต่ำสุดจำนวนเงิน 6,000 บาท ปัญหาในการเก็บเกี่ยวผลผลิตกาแฟพบว่า 1) ไม่มีการคัดเกรดผลผลิต 2) ชุมชนขาดการรวมกลุ่มขายผู้รวบรวมเป็นผู้กำหนดราคาซื้อแต่ละวัน และ 3) ชุมชนขายเมล็ดกาแฟสดที่ยังไม่แปรรูปทำให้ราคาที่ยขายได้ไม่สูง

ไซท์ที่ 3 การแปรรูปกาแฟผลสุก การขับเคลื่อนองค์ความรู้ในชุมชนบ้านป๊อกก่อให้เกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและนโยบายบางส่วน แต่การต่อยอดเพื่อความยั่งยืน ยังไม่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน เครื่องสีเมล็ดกาแฟจากโครงการหลวงมีการใช้งานเพียงระยะสั้นเนื่องจากประสิทธิภาพต่ำและต้นทุนสูง จึงมีข้อเสนอให้เปิดให้ผู้ประกอบการภายนอกเข้าใช้เพื่อสร้างรายได้ ขณะที่โครงการผลิตถ่านอัดแท่งจากกากกาแฟและการสกัดสารจากกาแฟยังไม่เกิดการพัฒนาไปใช้จริงในชุมชน เนื่องจากข้อจำกัดด้านวัตถุดิบและบุคลากรรุ่นใหม่ ด้านการผลิตกาแฟชุมชนบ้านป๊อกเผชิญข้อจำกัดจากพื้นที่สูงชัน แรงงานภาคเกษตรลดลง และการพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง ทำให้เกษตรกรได้รับรายได้น้อยลง ดังนั้นการพัฒนาในอนาคตควรมุ่งเพิ่มประสิทธิภาพ

การใช้เครื่องมือ พัฒนานวัตกรรมจากผลผลิต และส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับการผลิตกาแฟของชุมชน

โซ่ที่ 4 การคั่วกาแฟ กลุ่มผู้ประกอบการบางส่วนในชุมชนบ้านป๊อกแยกตัวออกมาดำเนินธุรกิจนาม “ตำนานบ้านป๊อก” โดยใช้แปลงปลูกขนาดใหญ่และคั่วกาแฟด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ การคั่วกาแฟหม้อดิน การอนุรักษ์วิธีการคั่วนี้ ร่วมกับการประชาสัมพันธ์และพัฒนาฝีมือ สามารถสร้างอัตลักษณ์ให้ชุมชน เพิ่มมูลค่าให้กับกาแฟ และดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นอกจากนี้ยังสามารถจัดกิจกรรมคั่วและดริปกาแฟได้รุ่มเงา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและสร้างประสบการณ์ให้ผู้บริโภคได้อย่างโดดเด่น

โซ่ที่ 5 การตลาด กาแฟชุมชนบ้านป๊อกส่วนใหญ่จำหน่ายเป็นกาแฟเชอร์รี่และกาแฟกะลาให้พ่อค้าคนกลาง เนื่องจากเกษตรกรขาดเงินทุนและแรงงานในการแปรรูปและไม่รวมกลุ่มขายผ่านวิสาหกิจชุมชน ทำให้ต่อราคาได้น้อย ผลผลิตกาแฟเชอร์รี่ประมาณ 50 ตันต่อปี การตลาดแปรรูปจำกัดเฉพาะท้องถิ่นและแหล่งท่องเที่ยว โดยประชาสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมชุมชนและช่องทางออนไลน์ แต่ยังคงกลยุทธ์การขายตลาดและสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างยั่งยืน

4. แนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการโซ่อุปทานของวิสาหกิจชุมชน “กาแฟชุมชนบ้านป๊อก” อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

1. การบริหารจัดการต้นน้ำ การผลิตเมล็ดกาแฟโดยเกษตรกร กลุ่มเกษตรกรควรใช้ระบบแปลงใหญ่เพื่อรวมกลุ่มเกษตรกรและบริหารจัดการร่วมกัน มีการกำหนดมาตรฐานการปลูก เช่น การใช้พันธุ์ที่เหมาะสม การดูแลรักษาแบบอินทรีย์ ส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อมผ่านแนวคิด “กาแฟไทย ใจรักป่า”

2. กลางน้ำ วิสาหกิจชุมชนและโรงคั่วเมล็ดกาแฟ วิสาหกิจชุมชนทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตจากเกษตรกรและคัดแยกคุณภาพ โรงคั่วเมล็ดกาแฟใช้เทคโนโลยีการคั่วที่ทันสมัย เช่น การผลิต “กาแฟดริป” และ “กาแฟปรุงสำเร็จชนิดพรีชดราย” เพื่อเพิ่มมูลค่ามีการควบคุมคุณภาพอย่างเข้มงวดเพื่อรักษามาตรฐานสินค้า

3. ปลายน้ำ ตัวแทนจำหน่ายและร้านกาแฟสด มีการสร้างแบรนด์ “กาแฟบ้านป๊อก” เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในตลาดพร้อมทั้งขยายช่องทางการตลาดทั้งออฟไลน์และออนไลน์ เช่น การขายผ่านแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซ รวมถึงใช้ร้านกาแฟสดในพื้นที่เป็นจุดเชื่อมโยงกับนักท่องเที่ยวและผู้บริโภคโดยตรง

4. การมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในการบริหารจัดการ มีการกำหนดบทบาทและให้เกษตรกรเข้ามามีบทบาทในการกำหนดมาตรฐานการผลิตและร่วมวางแผนการตลาด มีการอบรมและพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง เช่น การเรียนรู้เรื่องการแปรรูปและการบริหารจัดการต้นทุน

5. แนวทางการลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพ ใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างคุ้มค่า เช่น การใช้วัสดุเหลือใช้จากกาแฟ มาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์จากกากกาแฟ รวมกลุ่มเพื่อซื้อวัตถุดิบและอุปกรณ์ในราคาถูก รวมถึงใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารจัดการ เช่น ระบบติดตามผลผลิตและการขาย นอกจากนี้ควรส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ เช่น กาแฟฟังก์ชัน และสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย หน่วยงานรัฐและชุมชน

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การส่งเสริมการตลาดผ่านสื่อออนไลน์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์และโลโก้ที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน การสร้างพันธมิตรทางการตลาดกับร้านอาหาร คาเฟ่ และหน่วยงานราชการ สอดคล้องกับ ปิยะชาติ คุณะเวคิน (2564) การขยายช่องทางจำหน่ายและดึงดูดนักท่องเที่ยว

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า แนวทางการบริหารพื้นที่เกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนบ้านปোকควเริ่มจากการสำรวจและสร้างแผนที่พื้นที่เพาะปลูก บันทึกข้อมูลและจัดการทรัพยากร วางแผนการเพาะปลูก การติดตามประเมินผล และส่งเสริมการสื่อสารและฝึกอบรมเกษตรกร พร้อมใช้เทคโนโลยีที่ลดต้นทุน เช่น การตากเมล็ดกาแฟด้วยพลังงานแสงอาทิตย์ สอดคล้องกับ ภูมิพัฒน์ แก้วศรี (2561) การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกาแฟและกากกาแฟช่วยเพิ่มมูลค่าและสร้างความหลากหลาย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การบริหารวิสาหกิจชุมชนควรเน้นความเข้าใจร่วม ความไว้วางใจ ความโปร่งใส ระบบสนับสนุน และการแก้ปัญหาอย่างรวดเร็ว ควบคู่กับการจัดทำกฎระเบียบและงบการเงินที่ชัดเจน เพื่อเสริมความเข้มแข็งและความยั่งยืนของกลุ่ม โดยผู้นำมีบทบาทสำคัญในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรและความสามัคคีในชุมชน (ทัตพงษ์ อวิโรธนานนท์, 2561; ศิริพงษ์ เหมมัน, 2567; วิภาดา ญาณสาร & ศักดิ์สายันต์ ไยสามเสน, 2564)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การตลาดออนไลน์และการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนช่วยขยายช่องทางจำหน่าย ขณะที่การบริหารพื้นที่เกษตรกรรมมีการวางแผนเพาะปลูก บันทึกรายข้อมูล และใช้เทคโนโลยีลดต้นทุน รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกาแฟเพื่อเพิ่มมูลค่า ทั้งนี้การบริหารวิสาหกิจชุมชนควรเน้นความโปร่งใส ความร่วมมือ และการจัดการที่ชัดเจนเพื่อความเข้มแข็งและยั่งยืนของกลุ่ม **ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย** 1. ควรส่งเสริมการใช้สื่อออนไลน์และพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อเพิ่มช่องทางการตลาดและสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์กาแฟของชุมชน 2. ควรพัฒนาการบริหารจัดการพื้นที่เพาะปลูกอย่างเป็นระบบ เช่น การสำรวจพื้นที่ การบันทึกข้อมูล และการใช้เทคโนโลยีที่ช่วยลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต 3. ควรเสริมสร้างระบบการบริหารวิสาหกิจชุมชนที่โปร่งใส มีการมีส่วนร่วมของสมาชิก และการจัดการทางการเงินที่ชัดเจน เพื่อความเข้มแข็งและความยั่งยืนของกลุ่ม **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนด้านการตลาดออนไลน์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม และการบริหารจัดการทางการเงิน เพื่อเพิ่มมูลค่าและความยั่งยืนของชุมชน **ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป** ควรศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์และนวัตกรรมการแปรรูปกาแฟ รวมถึงรูปแบบความร่วมมือระหว่างเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มศักยภาพและมูลค่าของผลิตภัณฑ์กาแฟชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กรวิทย์ พักคง และสมรรถชัย แยมสอาด. (2564). โซ่อุปทานและโอกาสทางการตลาดของอุตสาหกรรมกาแฟและผลิตภัณฑ์กาแฟบนที่สูงของไทย เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันทางการตลาด ในประเทศกลุ่มประชาคมอาเซียน. *Journal of Humanities and Social Sciences Thonburi University*, 16(1), 56–67.
- ทัตพงษ์ อวิโรธนานนท์. (2561). การจัดการด้านการเงินของผู้ประกอบการกาแฟอินทรีย์อำเภอ ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 31(1), 263–275.

- ปิยะชาติ คุณะเวคิน. (2564). แนวทางการพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรผู้เพาะปลูกกาแฟเชิงอนุรักษ์เพื่อการพึ่งตนเองบนพื้นที่สูง จังหวัดน่าน. ใน *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- ภูริพัฒน์ แก้วศรี. (2561). การเสริมสร้างศักยภาพการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน วาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์*, 6(1), 293–305.
- วิภาดา ญาณสาร และศักดิ์สายันต์ ไยสามเสน. (2564). กาแฟป่าอินทรีย์: รูปแบบการพัฒนานวัตกรรมภูมิปัญญาสร้างสรรค์บนฐานทรัพยากรท้องถิ่นของวิสาหกิจกาแฟชุมชนบ้านป้อก อำเภอแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*, 6(3), 408–422.
- ศิริพงษ์ เหมมั่น. (2567). การศึกษาสภาพการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟ: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟ อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารวิทยาการจัดการวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์*, 6(1), 1–12.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2566). *ระบบสารสนเทศการผลิตสินค้าเกษตร*. เรียกใช้เมื่อ 20 มีนาคม 2566 จาก <https://mis-app.oae.go.th>
- Lourenço, H. R., & Ravetti, M. G. (2025). *Supply chain management*. In R. Martí, P. M. Pardalos, & M. G. C. Resende (Eds.), *Handbook of heuristics* (pp. 1697–1714). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-032-00385-0_54